

МАКТАБГАЧА ЁШДАГИ БОЛАЛАР РИВОЖЛАНИШИДА ЎЙИН ФАОЛИЯТИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА АҲАМИЯТИ

*Мактабгача таълим ташкилотлари директор ва мутахассисларини
қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш институти*

“Мактабгача ва musiқий таълим” кафедраси катта ўқитувчиси

Қаттаходжаева Шахлохон Боходировна

Мактабгача таълим уйгун ривожланган шахсни тарбиялаш, болани бутун келажagini белгилаб берадиган билим ва кадриятларни ёш авлод қалбига сингдиришда жуда муҳим аҳамиятга эга бўлган муассасадир. Ўйин мактабгача таълим ёшдаги болаларнинг асосий фаолияти у оркали бола шахс сифатида шаклланади ўйин боланинг ўқув меҳнат фаолияти кишиларга муносабатнинг қай даражада шакллантирилганлигини белгилаб беради. Ўйин болаларнинг жисмоний ривожланиши мактабгача таълим муассасасининг таълим-тарбия ишида болаларни ақлий ахлоқий меҳнат ва эстетик тарбиялашда катта аҳамиятга эга жамиятнинг маънавий такомиллашуви унда амалга ошириладиган таълим-тарбия ишларининг мазмуни, шакл ва моҳиятига боғлиқдир. Мактабгача ёшдаги боланинг ўйин фаолияти мазмун жihatдан ҳар кунги вазиятга қараб ўзгариб туради. Ўйин ҳар доим ўзгариб турганлиги сабабли бола ўйнаб чарчамайди ва зерикмайди.

Мактабгача таълим ташкилотлари гуруҳидаги ривожланиш марказлари

Гуруҳдаги ривожланиш марказлари мактабгача ёшдаги болалар учун жуда муҳим бўлиб, жихозланган ривожланиш марказларидаги фаолият болаларнинг кизиқишларини намоён этиш, атроф-оламни ихтиёрий равишда ўрганиш, борлиқ-дунёни ижодий тасаввур этишга ҳаракат қиладилар.

Гуруҳдаги ривожланиш марказлари тарбиячи учун жуда муҳимдир, биринчидан, улар боланинг индивидуаллигини ва мактабгача боланинг мукамал ривожланишини қўллаб-қувватлашда тарбиячи учун самарали ёрдамчи восита бўлиб хизмат қилади;

иккинчидан, улар болаларни фаол мақсадли ва хилма-хил фаолият турларида иштирок этишда кенг имкониятларни яратишни таъминлайди;

учинчидан, ривожланиш марказлари тарбиячига болалар фаолиятини ташкил қилиш учун махсус жой сифатида хизмат қилади ва таълим-тарбия жараёнига таъсир кўрсатади.

Ривожланиш марказларида педагогнинг вазифаси

Педагог вазифаси болаларнинг ўзига хос хусусиятларини очиш ва уларни ривожлантиришга ёрдам бериш учун ривожланиш марказлари ва улардаги воситаларидан (жиҳоз, анжом, методик ёндашув) фойдаланишдир.

Шунинг учун ушбу даврда мактабгача таълим ташкилотида ушбу марказларни жиҳозлашга алоҳида эътибор қаратилади, унда боланинг ижодий фаолияти шакллантирилади ва ривожлантирилади.

Тарбиячи таълим-тарбия жараёнини ташкил қилишнинг турли инновацион, замонавий методлари, шакллари ва воситаларидан фойдаланиши керак.

Мактабгача таълим ташкилотларида тўғри ташкил этилган ва жиҳозланган ривожланиш марказлари қуйидагиларни бажаради:

таълимий, ривожлантирувчи, тарбиявий ва рағбатлантирувчи вазифаларни;

а) мавзули режалаштириш таълим-тарбия фаолиятини олиб бориш жараёнида ривожланиш марказлари таркибидаги барча компонентлар (ўйинчоқлар, анжомлар, таълимий материаллар) ўзгаради, янгиланади ва тўлдирилади;

б) ривожланиш марказлари болаларнинг катталар билан ҳамкорликдаги (шунингдек, турли ёшдаги болалар гуруҳи бўлса ундаги болалар) фаолиятларида ўзаро мулоқот қилиш, болаларнинг ҳаракат фаоллиги, шунингдек, болаларнинг бир-бирларига ёрдам бериш имкониятларини таъминлайди;

в) инклюзив таълимни ташкил этишда унга зарурий шарт-шароитлар яратиш лозим;

г) таълимий-тарбиявий фаолиятни ташкил этишда миллий-маданий, иқлим шароитларини инобатга олиш мақсадга мувофиқ.

Ривожланиш марказларини ташкил этишнинг асосий талаблари “Илк қадам” Давлат дастурини амалга ошириш ҳамда Илк ва мактабгача ёшдаги болаларнинг ривожланишига қўйиладиган Давлат талабларини бажаришдир.

Ривожланиш марказларида бир вақтнинг ўзида фаол мулоқот ва билиш-ижодий фаолиятга тарбияланувчиларни яқка тартибда, шунингдек, кичик (алоҳида) гуруҳларда жалб этиш мумкин. Ривожланиш марказлардаги етакчи фаолият – бу ўйин бўлиб, амалиётчи педагогларнинг ушбу фаолиятни кенг қўллашда қизиқишлари ортиб бормоқда.

Ривожланиш марказлари бола шахсини ривожлантириш омили сифатида

Ривожлантирувчи муҳит болаларнинг ёш имкониятлари, жинсий мойилликлари ва қизиқишларини ҳисобга олган ҳолда яратилиши ва кун давомида бола ўзига ёқадиган нарсани топа оладиган тарзда тузилиши керак. Материалларни, дидактик ўйинларни, қўлланмаларни, болалар адабиётини танлашда болаларнинг турли даражадаги ривожланиш хусусиятларини ҳисобга олиш ва ҳар бир боланинг ижобий ривожланиши учун керакли тузатишни амалга оширишга ёрдам бериш керак. Болалар боғчасида ривожланиш муҳити нафақат болаларни кейинги таълимга тайёрлайдиган алоҳида мавзули (тематик) бурчаклар ва зоналар тўплами, балки боланинг "яшаш жойи" бўлиб, у вақтнинг муҳим қисмини у эрда ўтказиши мумкин, ғояларини, қизиқишларини амалга ошириш. Атроф-муҳит ва қулайлик хавфсизлигига энг яхши гуруҳнинг ички қисмининг уй муҳити билан ўхшашлиги орқали эришилади. Бу давлат ташкилотлари таъсири остида юзага келадиган стрессдан халос бўлишга ёрдам беради, хавфсизлик, ишонч ҳисси яратади, боланинг муваффақиятли шахсий ва интеллектуал ривожланиши учун асос бўлган ижобий ҳиссий кайфиятнинг пайдо бўлиши ва мустаҳкамланиши учун шароит яратади. Гуруҳ майдони мактабгача ёшдаги болаларга бир вақтнинг ўзида бир-бири билан алоқа қилмасдан турли хил фаолият билан шуғулланиш имкониятини бериши керак. Бу ётоқхона ва гуруҳ хонасини раёнлаштиришга ёрдам беради. Алоҳида марказлар бир-биридан бўлимлар, бўшлиқлар билан ажратилиши мумкин. Алоҳида марказлар болага ўзи учун қизиқарли машғулоти танлашга ёрдам беради ва бошқа машғулотларга чалғимасдан, керакли ресурслар, ўйинчоқлар туфайли унга барқарор қизиқишни сақлаб қолади. Алоҳида марказларнинг жойлашуви бир фаолиятдан иккинчисига силлиқ ўтишга ҳисса қўшиши яхшироқдир. Когнитив қобилиятларни ривожлантиришни рағбатлантирадиган объектлар турли функционал бўшлиқларда жойлашганлиги учун раёнлаштириш яхши ўйланган ва яратилиши керак.

Ўйин жараёнида болалар фаол фаолиятининг психик тараққиёт учун аҳамияти шундаки, болаларнинг турли сифат ва вазифалари ўйин жараёнида фақат намоён бўлибгина қолмасдан бунда сифат ва вазифалар мустаҳкамланади. Шунинг учун психологик нуқтаи назардан оқилона, яъни тўғри ташкил килинган ўйин бола шахсини ҳар томонлама ўстиради ва шу билан бирга боланинг бутун психик жараёнларида сезиш идрок диққат хотира тафаккур ҳаёл ва иродани илдам ривожланишига ёрдам

беради. Ҷйин ўз моҳияти жихатидан катта кишиларнинг хатти-харакатилари ва хулқ-атворларига фаол тақлид қилишдан иборат бўлиши туфайли болаларда маънавий сифатларнинг мустахкамланиши учун ва одоб-ахлоқ қоидаларини билиб олишлари учун кенг имкониятлар беради. Мактабгача ёшдаги бола Ҷйин жараёнида шифокорлик ёки ўқитувчилик ролини бажараётган бўлса шу касбга тегишли бўлган барча сифатларни намоён қилишга ҳаракат қилади, улар Ҷйинга жуда берилиб кетсалар бажараётган ролига хос сифатлар шунчалик самимий ижодий тарзда намоён бўлади. Ҷйиннинг аҳамияти бола шахсининг ўсиб камолотга етишига таъсир кўрсатишдан иборатдир. Хар бир босқичда Ҷйин боланинг теварак атрофдаги дунёни ва кишилар ўртасидаги муносабатларни билиб олишни ифодалайди. Боланинг моддий дунёга кишиларга ўз-ўзига муносабати ўзгараётгани Ҷйинда намоён бўлади. Болаларнинг эҳтиёжлари истак қизиқиш хаваслари бевосита Ҷйинда ифодаланadi, уларнинг ҳаёлпарастлиги туфайли нарсалар ва кишилар дунёсини улар учун маъқул томонга ўзгартириш имкониятини берадиган фаолиятдир. Ҷйин узок даврлардан бери машҳур олимлар, педагог-психологлар, файласуфлар, социологлар, этнологлар ва маданият арбоблари диққатини ўзига қаратиб келинган долзарб мавзудаги муаммолардан биридир.

Бола психикасининг тараққий этишида Ҷйиннинг роли беқиёсдир. Биз боланинг психик тараққиётини Ҷйин фаолиятисиз тасаввур қилишимиз кийин, чунки Ҷйин орқали бола фақат жисмоний томондан эмас балки психологик томондан ҳам ривожланади. Ҷйин орқали бола оламни ундаги нарса ходисаларни улардаги хос хусусиятларни ўрганибгина қолмай, балки нутқ сўзлашишга мустақил фикрлашга ҳаёл қилишга ижод қилишга муомала маданиятига ўрганади.

Кўпчилик психологлар ва педагоглар Ҷйиннинг психологик масалалари билан бевосита шугулланиб Ҷйинларнинг болани психик камол топтиришдаги аҳамиятига алоҳида тўхталиб ўтганлар. Маълумки Ҷйин бола учун воқеликни акс эттиришдир. Бу воқелик болани қуршаб турган воқелиқдан анча қизиқарлидир.

Ҷйинлар учун нонуштагача ва ундан кейин, машғулотлардан сўнг, сайрлардан сўнг, кечқурин уйга келишдан олдин вақт ажратилади. Эрталаб ўта ҳаракатчанликни талаб қилмайдиган Ҷйинлар учун шароит яратиш мақсадга мувофиқдир. Мазмунан кўпроқ дидактик Ҷйинчоқлар стол устида ўйналадиган стол босма Ҷйинлари, сюжетли-ролли Ҷйинлар ўйнаган маъқул. Сайр давомида ҳаракатли Ҷйинларни, қуриш-ясаш Ҷйинларини ташкил этиш фойдалидир. Кун тартибида Ҷйин учун махсус вақт белгилаш

ўйиннинг мустақил фаолият сифатида мавжуд бўлишининг ва уни болалар ҳаётини ташкил этиш шакли сифатида тарбия воситаси сифатида қўлланишининг муҳим педагогик шартидир. Болалар ўйинининг ўзига хослиги шундаки, у теварак атрофдаги ҳаётни кишиларнинг фаолияти ишлари ҳаракатларини уларни иш жараёнидаги ўзаро муносабатларини акс эттиради.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Содиқова. Ш. Мактабгача педагогика. – Т.: “Тафаккур бўстони”, 1992 й.
2. Хасанбоева О.У Мактабгача таълим педагогикаси Т.: Илм зиё, 2006 й

